

ขอบคุณภาพจาก : ผู้ช่วยศาสตราจารย์องอาจ อินทนิเวศ

องค์ความรู้ จิตสำนึกรักษ์
และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรี
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย

Knowledge Awareness and inheritance Music Wisdom of Ethnic
Groups in Chiang Rai Province

องอาจ อินทนิเวศ¹

Ong-art Inthaniwet

E-mail: inthaniwet@gmail.com

Received: September 24, 2018

Revised: February 16, 2019

Accepted: February 22, 2019

¹ Assistant Professor, Department of Music, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University.

บทคัดย่อ

เชียงราย เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคปัจจุบันส่งผลกระทบต่อจิตสำนึก และกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ไปยังคนรุ่นใหม่ การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ 17 กลุ่มในจังหวัดเชียงราย ศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ทางวัฒนธรรม และศึกษารูปแบบกระบวนการสืบทอดดนตรีไปสู่เยาวชน โดยใช้กระบวนการศึกษาแบบดนตรีชาติพันธุ์วิทยา และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวทางดำเนินการศึกษาวิจัย

โดยสรุป การวิเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย รวมทั้งสิ้น 17 กลุ่มชาติพันธุ์ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีเครื่องดนตรีเฉพาะของชาติพันธุ์ โดยมีการจัดประเภท บทบาทหน้าที่ของวัฒนธรรมดนตรีทั้งการบรรเลงเครื่องดนตรี และการขับร้องเพลงประกอบการบรรเลงเครื่องดนตรีในภาษาของตนเอง เพื่อนำมาบรรเลงรวมวงกันใช้ในกิจกรรมประเพณีในชุมชนของตนเอง ด้านแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น นั้น ควรมีกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน รวมทั้งมีปัจจัยเสริมได้แก่ (1) การส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ (2) การส่งเสริมสภาพคล่องทางเศรษฐกิจในชุมชน (3) การส่งเสริมกระบวนการทำวิจัยด้านวัฒนธรรมดนตรีในชุมชน (4) การสนับสนุนการสร้างศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันพบว่า ผู้สอนควรสร้างความเข้าใจความหมายของเพลงก่อนการฝึกปฏิบัติด้วยวิธีการสอนแบบเล่าเรื่อง มีการอธิบายทำความเข้าใจเรื่องการจัดเสียง กายภาพเครื่องดนตรี และควรมีโน้ตเพลง หรือเอกสารประกอบเพื่อจกทำให้เห็นภาพและจดจำได้ง่ายมากขึ้น สามารถนำมาทบทวนได้เสมอ

คำสำคัญ: กระบวนการสืบทอด, จิตสำนึกทางวัฒนธรรม, เชียงราย, ดนตรีชาติพันธุ์, ภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์

Abstract

Chiang Rai is a province of the diversity of ethnic groups. However, the current social changes are affecting their awareness and wisdom inheritance procedures that is passed on to younger generations. This study was initiated to study and synthesis the music wisdom of 17 ethnic groups in Chiang Rai Province. It aimed to study the guidelines of cultural awareness building and model of music inheritance procedures to youth for the current situation. Ethnomusicology and community participation approaches were used for this research study.

In summary, the analysis of music wisdom of ethnic groups in Chiang Rai Province included 17 ethnic groups. Each ethnic group has their own special music instruments. Those music instruments were classified according to types of music, roles of music, playing, and vocal songs singing with music instruments in their dialects. They are played together in traditional activities in their own communities. In terms of awareness building of ethnic music culture for youth in their communities, they should have appropriated inheritance procedures that suit to the current situations and environments. Also, they should: 1) promote cultural identity building through the basic factors related to way of life; 2) promote economic liquidity in the communities; 3) promote the processes of researching in cultural music in the communities; and 4) support the building of cultural learning centers in the communities. For the inheritance procedures of ethnic wisdom of music that appropriate to the current situations, findings showed that instructors should first understand the meanings of the songs before utilizing the narrative teaching methods. They should also provide explanations to ensure understanding of vocal sounds setting and physical of music instruments. Furthermore, they should have musical notes or documents to help youth understand the music, facilitate sound recognition, and reviewing.

Keywords: Chiang Rai, cultural awareness, ethnic music, ethnic music wisdom, inheritance process

การศึกษาเกี่ยวกับดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายในแง่มุมของดนตรีชาติพันธุ์มีการศึกษาวิจัยมาบ้างแล้วในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาทั้งการศึกษาประเภทวิทยานิพนธ์ด้านดนตรี และการศึกษาวิจัยดนตรีชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น การศึกษาของ (Nesusin, 2012) เป็นการศึกษาแหล่งกำเนิดและการแพร่กระจายของแคน แสงหาแนวทางการสืบทอดและพัฒนา พบว่า แคนมีต้นกำเนิดจากเมืองแถนหรือเมืองน่าน้อยอ้อยหนู แห่งแคว้นสิบสองจุไท แนวทางการพัฒนา ควรมีการสืบทอดกันในหมู่ญาติ ควรมีการเป่าในงานบุญประเพณี และมีการจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรม นอกจากนี้งานศึกษาเกี่ยวกับดนตรีของชาวเขาเผ่าอาข่า บ้านแสนเจริญ ตำบลวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ของ กมลลักษณ์ นวมสำลี (Nuamsamlee, 2009) ที่ศึกษาถึงประเพณีของอาข่า และโดยเฉพาะเครื่องดนตรีของอาข่าที่ปรากฏ ได้แก่ เต็ม หล่าเจ ชูลู ยะเอว บ่อฉ่อง แจลโล่ โบโล และทอง นอกจากนี้ยังมีข้อมูลของบทเพลงและนักดนตรีมราพันที่อย่างละเอียดอีกด้วย รวมทั้งการศึกษาของ (Nakpee, 2011) ที่ศึกษาลักษณะสังคมวัฒนธรรมชาวเมี่ยน ลักษณะกายภาพ และระบบเสียงเครื่องดนตรีและดนตรีพิธีกรรมของชาวเมี่ยน ผลการศึกษาพบว่า เครื่องดนตรีของชาวเมี่ยนมี 5 ชนิด ได้แก่ หยัด ห่งจ้อง โย มัง และเซาเจีย ทั้งนี้กระบวนการศึกษาข้อมูลที่เป็นปัจจุบันและการเชื่อมโยงองค์ความรู้ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้เนื้อหาที่พบจริงในพื้นที่ และนำองค์ความรู้ที่ได้นั้นมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักวิจัย ปรารชญ์ผู้รู้ และคนในพื้นที่ เป็นที่ยอมรับของชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไปในอนาคต นอกจากนี้การได้รับฟังความคิดเห็นทั้งจากผู้รู้ ผู้ใหญ่ในชุมชน และตัวเยาวชนในพื้นที่ ถึงการสร้างแนวทางการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมอันดีต่อไปในอนาคต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงกระบวนการพัฒนาสืบทอดองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ยังคงมีจำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่บางส่วนเท่านั้น เนื่องกระบวนการดังกล่าวต้องใช้นักวิจัยและกระบวนการวิจัยที่ใกล้ชิด มีเวลา อย่างสม่ำเสมอให้กับพื้นที่ศึกษา ดังเช่นการศึกษาของ (Maneetong, 2014, 27-42) ที่ศึกษาถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางดนตรีพื้นบ้าน แล้วนำไปสู่การเผยแพร่สู่สื่อออนไลน์ นั้น สามารถใช้ประโยชน์ได้จากผู้สนใจโดยทั่วไป แต่จำกัดอยู่เพียงกลุ่มเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมในสังคมล้านนา จึงทำให้เครื่องดนตรีที่เป็นลักษณะเครื่องดนตรีชาติพันธุ์อาจต้องใช้เวลาปรับตัวมากพอสมควร

นอกจากนี้การศึกษาของ (Thongkum, et al, 2014, 94-109) ที่ศึกษาดนตรีพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัดน่าน ในบทบาทการเป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่นั้น เป็นการศึกษาดนตรีในสังคมเมือง จึงควรมีการขยายผลศึกษาต่อในแง่มุมมองของดนตรีชาติพันธุ์ทั้งด้านการส่งเสริม และสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญา แนวทางการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรม และกระบวนการสืบทอดที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันโดยชุมชน จึงต้องมีกระบวนการศึกษาที่สร้างความเข้าใจตั้งแต่ต้นทางความรู้ นั้น ๆ และเข้าใจในหลักการ ธรรมชาติของพื้นที่ จึงเข้าใจถึงองค์ความรู้เนื้อแท้ของภูมิปัญญาและการต่อยอดกระบวนการอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็น และเห็นชอบในกระบวนการ จากนั้นมีโอกาสดูร่วมกันศึกษาหาแนวทางจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีของเยาวชนในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ และดำเนินการให้ผู้มีความรู้ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้สืบทอดให้กับเยาวชนของตนเองอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการที่ดีมีศักยภาพอย่างยั่งยืนในอนาคตแล้วนั้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในการพัฒนา และใช้ประโยชน์จากงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชน
3. เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยใช้กระบวนการศึกษาแบบดนตรีชาติพันธุ์วิทยา และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางดำเนินการศึกษาวิจัย มีรากฐานการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแกนหลักในการดำเนินการวิจัย แบ่งรายละเอียดการศึกษาแต่ละขั้นตอน และประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) การเก็บข้อมูลเอกสาร

เพื่อศึกษาการปรากฏของข้อมูลขั้นต้น และเพื่อการเตรียมตัวก่อนลงภาคสนาม (2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษาข้อมูลจริงเพื่อนำไปประกอบกับข้อมูลขั้นต้นที่ศึกษามา จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันทั้งผู้วิจัย นักดนตรี และปราชญ์หรือคนผู้ใช้ดนตรีในชุมชน (3) การจัดเวทีเสวนาเพื่อหาข้อมูลแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ อันเป็นข้อเสนอแนะร่วมกันที่ได้จากชุมชนเยาวชน ผู้วิจัย และผู้เกี่ยวข้อง และ (4) การจัดกิจกรรมสืบทอดความรู้ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยเชิญครูสอนดนตรีชาติพันธุ์ในชุมชน และเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ โดยนำรูปแบบการสืบทอดที่ใช้จริงในชุมชนมาทดลองจัดการสืบทอดภูมิปัญญา ในกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยนำผลการจัดการสืบทอดภูมิปัญญามาศึกษาถึงภาพสะท้อน ผลสัมฤทธิ์ และข้อเสนอแนะจากผู้เรียนที่เกิดขึ้น

2. การกำหนดพื้นที่ โดยการศึกษาข้อมูลเอกสาร และการลงพื้นที่สำรวจข้อมูลเบื้องต้น เพื่อพิจารณาถึงปัจจัยในการดำเนินโครงการ ความพร้อมในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ บุคคลที่สามารถเป็นคณะทำงานในพื้นที่ได้ จำนวนปราชญ์ชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ สภาพความพร้อมในการให้ความร่วมมือของคนในชุมชน

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ศึกษาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ (1) กลุ่มนักวิชาการด้านดนตรี คณะเครือข่ายชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย มีบทบาทในด้านการแลกเปลี่ยนการวิเคราะห์ข้อมูลทางดนตรี การร่วมนำเสนอแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรม (2) กลุ่มปราชญ์ชุมชน หรือนักดนตรีชาติพันธุ์ มีบทบาทในด้านการแลกเปลี่ยนการวิเคราะห์ข้อมูลทางดนตรี การร่วมนำเสนอแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรม และการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชน (3) กลุ่มเยาวชนชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีที่จัดขึ้นภายใต้โครงการวิจัย และ (4) กลุ่มประชากรผู้สังเกตการณ์ในชุมชนชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย เป็นกลุ่มที่สนใจเข้าฟังและติดตามการดำเนินงานทั้งในชุมชน การจัดเวทีเสวนาและการจัดกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญา

กลุ่มตัวอย่าง จากประชากรที่ศึกษาผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างของแต่ละกลุ่มประชากร ซึ่งมีกระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างของประชากรแต่ละกลุ่มดังนี้

- 1) กลุ่มนักวิชาการด้านดนตรี คณะเครือข่ายชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย

ใช้กระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 8 ท่าน

2) กลุ่มปราชญ์ชุมชน หรือนักดนตรีชาติพันธุ์ ใช้กระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากการขึ้นทะเบียนการร่วมกลุ่มกับเครือข่ายชาติพันธุ์เมืองเชียงราย มีจำนวนทั้งสิ้น 17 กลุ่มชาติพันธุ์ได้แก่ (1) ไทยวน (2) ไตลื้อ (3) ไตเจิน (4) ไตยอง (5) ไตหย่า (6) ไตใหญ่ (7) อัวเมี่ยน (8) ปกาเกอญอ (9) ลาหู่ (10) ลีซู (11) อาข่า (12) ปีซู (13) ขมุ (14) ลัวะ (15) ดารอั้ง (16) ม้ง และ (17) ไทยอีสาน จำนวนชาติพันธุ์ละ 2-5 ท่าน รวมทั้งสิ้นประมาณ 50 ท่าน

3) กลุ่มเยาวชนชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย ใช้กระบวนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) โดยการเปิดรับสมัครเข้ามาแบบสมัครใจ กำหนดจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ 17 กลุ่ม ๆ ละ 5-7 คน จำนวนรวมทั้งสิ้นประมาณ 100 คน

4) กลุ่มประชากรผู้สังเกตการณ์ในชุมชนชาติพันธุ์ ในจังหวัดเชียงราย ไม่จำกัดจำนวน

4. ขั้นตอน และวิธีในการวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากกลุ่มศึกษามีความหลากหลายวัฒนธรรม การดำเนินโครงการจะดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และมีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ โดยมีขั้นตอน ดังนี้ (1) ศึกษาเอกสาร ข้อมูลเกี่ยวข้องลงพื้นที่พูดคุยกับแกนนำแต่ละชาติพันธุ์เบื้องต้น (2) จัดประชุมแกนนำ เพื่อสร้างความเข้าใจในการดำเนินโครงการร่วมกัน (3) ลงพื้นที่สร้างความเข้าใจ และสร้างคณะทำงานในชุมชน (4) เตรียมทีมงานในพื้นที่ (5) ดำเนินการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ ทั้ง 17 กลุ่มชาติพันธุ์ (6) จัดเวทีเสวนาแต่ละชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้ร่วมกันทั้งนักดนตรี คนในชุมชน และผู้วิจัย (7) บันทึก จัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ซีดี วีดิทัศน์ ภาพประกอบการอบรม (8) การเตรียมจัดทำสื่อการสืบทอดความรู้ (9) จัดเวทีเสวนาเรื่องแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้เยาวชน (10) นำประเด็นที่ได้จากการเสวนา มาศึกษาและทำความเข้าใจในชุมชนต่าง ๆ (11) จัดกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงราย (12) สรุป อภิปรายผลโครงการ และคืนข้อมูลให้กับชุมชน (13) จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ และเอกสารเผยแพร่

5. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้กระบวนการดำเนินงานโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เริ่มตั้งแต่การทำความเข้าใจกับทีมงานวิจัยในพื้นที่ก่อนลงพื้นที่ การชี้แจงวัตถุประสงค์การทำงานให้คนในพื้นที่เข้าใจ การตรวจสอบข้อมูลร่วมกันในชุมชน และการดำเนินกิจกรรมสืบทอดภูมิปัญญาความรู้ด้านดนตรีชาติพันธุ์

6. การคืนข้อมูลให้กับชุมชน จัดอยู่ในช่วงท้ายของโครงการ ภายหลังได้ดำเนินกิจกรรมสืบทอดองค์ความรู้เสร็จสิ้นแล้ว เป็นการสรุปถึงปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงาน ผลตอบรับของเยาวชน และคนในชุมชน การได้เห็นผลสำเร็จของโครงการที่ร่วมดำเนินการมาตลอดโครงการวิจัย

7. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โครงการวิจัยเรื่องนี้ เป็นโครงการที่มีการดำเนินงานร่วมกับ คณะทำงานในชุมชน และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีนักวิชาการในห้องถิ่นได้ร่วมเสนอแนะข้อคิด และมีการศึกษาทบทวนกระบวนการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ดังนั้นเมื่อการดำเนินโครงการเสร็จสิ้นลง หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน บุคคล หรือองค์กร สามารถนำแนวทางไปใช้ประโยชน์ได้ กล่าวคือ เรื่องการวิเคราะห์เอกสาร และข้อมูลภาคสนามองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้ง 17 กลุ่ม เป็นข้อมูลที่ชุมชนเจ้าขององค์ความรู้เป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลร่วมกับนักวิจัย ผลของข้อมูลที่ได้สามารถขยายผลทางวิชาการดนตรีได้อย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องการสร้างแบบเรียนดนตรีของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ให้เยาวชน สามารถนำแนวทางที่ได้ไปปรับขยายในพื้นที่อื่น ๆ หรือสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายด้านการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมทั้งในระดับภูมิภาค และระดับชาติต่อไป ท้ายสุดกระบวนการกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีให้เยาวชน เป็นการศึกษาทดลองเพื่อหารูปแบบการจัดการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันแก่เยาวชนที่มีประสิทธิภาพที่สุด โดยความร่วมมือกันระหว่างคณะทำงานวิจัย ชุมชนชาติพันธุ์เจ้าของวัฒนธรรม และเยาวชนในพื้นที่ ผลการจัดกิจกรรมสามารถนำไปเป็นตัวอย่างการจัดกิจกรรมสืบทอดในพื้นที่อื่น ๆ ได้ และยังสามารถขยายผลไปสู่กระบวนการจัดกิจกรรมในศาสตร์ด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย

ผลการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยได้ผลการศึกษาเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ ทั้งนี้ข้อเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย

ข้อมูลองค์ความรู้ที่นำเสนอเป็นข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ที่เก็บข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ศึกษา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ ถึงสถานะของเครื่องดนตรีที่มีอยู่ในปัจจุบัน บทบาทในการนำเครื่องดนตรีมาใช้ รวมทั้งการบันทึกเสียงการบรรเลงเครื่องดนตรี หรือการขับร้องบทเพลงเพื่อนำไปถอดเสียงบทเพลงเป็นโน้ตดนตรีสากล เพื่อเก็บเป็นข้อมูลในการต่อยอดการวิเคราะห์เกี่ยวกับองค์ประกอบทางดนตรีต่อไป ทั้งนี้เมื่อได้ข้อมูลข้างต้นจากนั้นจึงวิเคราะห์ถึงการจัดประเภทและบทบาทการใช้ดนตรีในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มทั้ง 17 กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลที่ได้ดำเนินการวิเคราะห์มาแล้วนั้นจะนำมาตรวจสอบเช็คความถูกต้องร่วมกันในแต่ละชุมชนโดยผู้ให้ข้อมูลหรือนักดนตรี ประชาชน/คนในชุมชน และผู้วิจัย ทั้งนี้องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย จำนวนทั้ง 17 กลุ่ม แบ่งข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่มีดังนี้

1.1 ดนตรีของชาติพันธุ์ไตเขิน แบ่งดนตรีที่ใช้ในปัจจุบันออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ “ดนตรีร่าวงไตเขิน” และการขับร้องเพลงภาษาไตเขิน เรียกว่า “เส็น” โดยดนตรีร่าวงไตเขิน เป็นการบรรเลงเครื่องดนตรีมีการขับร้องเพลงประกอบโดยผู้ฟังจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการร่าวงประกอบเพลงโดยเดินร่าวงเป็นวงกลมในพื้นที่แสดงเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงในวงดนตรีร่าวงไตเขิน ได้แก่ ซิง ปัดตายา ก่อง ฮอก โหม่ง และฉาบ บทเพลงที่ใช้บรรเลงหลักเป็นเพลงที่เล่าเรื่องราวของประเพณีที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนทั้งสิบสองเดือนของชาวไตเขิน ชื่อเพลง “ร่าวงไตเขิน” ส่วน เส็น เป็นการขับร้องเพลงภาษาเขิน ประกอบการติดซิง มีเนื้อหาการขับร้องตั้งแต่เรื่องการเกี่ยวพาราสี การอบรมสั่งสอน การอวยพร การบอกเล่าถึงวิถีชีวิต และอื่น ๆ ตามแต่ผู้เส็นจะคิดสร้างสรรค์เนื้อเรื่อง ทำนองที่ใช้ในการเส็น จะเป็นทำนองเฉพาะของการเส็น วนซ้ำไปเรื่อย ๆ

1.2 ดนตรีของชาติพันธุ์ไตลื้อ มีดนตรีที่ได้รับความนิยมมาก เรียกว่า “การขับลื้อ” เป็นการขับร้องเพลงในภาษาไตลื้อ มีเครื่องดนตรีประเภทเป่าบรรเลง

ประกอบ เรียกว่า “ปี่ลื้อ” การขับลื้อนิยมขับเป็นคู่ชาย-หญิง ได้ตอบเรื่องราวกัน หรือขับคนเดียวก็ได้ เนื้อเรื่องของการขับจะเป็นการเล่าเรื่องราวที่สัมพันธ์กับงานที่มาแสดง ปัจจุบันขับลื้อได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ เมื่อปี พ.ศ.2557

1.3 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน หรือดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือ ที่ยังคงมีถือปฏิบัติ มีการบันทึกบทเพลง และศึกษาถึงองค์ความรู้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ พิณเปี๊ยะ วงปี่จุม วงสะล้อ ซึ่ง ขลุ่ย วงปาดก้อง และการขับซอพื้นเมือง

1.4 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอง มีการนำดนตรีมาใช้ควบคู่ไปกับ วัฒนธรรม งานประเพณีของชาวไทยอง แบ่งออกได้ 2 ประเภทตามลักษณะของวงดนตรี ได้แก่ วงกลองหลวง และวงกลองสี่หม้อง โดย วงกลองหลวง เป็นชื่อเรียก กลองขนาดใหญ่ มีลักษณะซิงหนั่งด้านเดียว มีเครื่องดนตรีร่วมบรรเลงประกอบด้วย กลองหลวง 1 เครื่อง กลองตะลดปัด 1 ลูก ฉาบ 1 คู่ ซ้อง 3 ลูก (ขนาดใหญ่ กลาง เล็ก) วงกลองสี่หม้อง คำว่า “สี่หม้อง” เป็นชื่อเรียกตามเสียงที่เกิดจากการตีกลอง เป็นวงที่ใช้แห่ขบวน ประกอบการฟ้อนรำ มีเครื่องดนตรีร่วมบรรเลงในวง ได้แก่ กลองสี่หม้อง 3-5 ใบ กลองตัด 1 ใบ ฉาบ 2 คู่ (ขนาดใหญ่/เล็ก) ซ้อง 3 ลูก (ขนาดใหญ่/กลาง/เล็ก)

1.5 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทหย่า ในอดีตมีดนตรีประกอบการ ขับร้องใช้ในการเต้นรำในงานประเพณีรีนเริงของไทหย่า มีเครื่องดนตรีเรียกว่า “ตึงต่อง” แต่ไม่ปรากฏข้อมูลผู้ที่สามารถปฏิบัติเครื่องดนตรีชนิดนี้ได้ในประเทศไทย ปัจจุบันมีการขับร้องเพลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ฮ้องคาม” เป็นการขับร้องที่ไม่มีดนตรีประกอบ ทำนองฮ้องคามนำมาจากทำนองเพลงระบำทอผ้าไทหย่า ผู้ที่ฮ้องคามนั้นจะต้องจดจำ ทำนองหลักให้ได้ จากนั้นจึงด้นเนื้อเรื่องของเพลงต่อไปเรื่อย ๆ

1.6 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ แบ่งตามรูปแบบการรวมวงได้แก่ วงจ๊าดไตปานเก่า วงมอเงิง และวงกลองกันยาว โดย วงจ๊าดไตปานเก่า เป็นการผสม กันของจากคำว่า “จ๊าดไต” หมายถึง ชาติไต และ “ปานเก่า” หมายถึง แบบเก่า/ดั้งเดิม ดังนั้น วงจ๊าดไตปานเก่า หมายถึง วงดนตรีและการแสดงของไทใหญ่แบบดั้งเดิม วงมอเงิง เป็นคำที่มาจากชื่อ มอเงิง หมายถึง เครื่องดนตรีโหม่ง และ เงิง หมายถึง หลาย ๆ อันรวมกันเป็นชุด ดังนั้นวงมอเงิงหมายถึง วงที่มีโหม่งเป็นหลัก และบรรเลง ร่วมกันหลายเครื่อง และวงกลองกันยาว หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วงกลองปูเจ้า

เป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ทั้งการแสดงท่าทางการตีกลองกันยาว การแสดง ฟ้อนรำ การแสดงการฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง และบรรเลงประกอบการแสดงรำก-รำโต เป็นต้น นิยมแสดงกันในงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 1 งานเลี้ยงขันโตกไทยวน กับการแสดงวงดนตรีกลองหลวง
ที่มา: องอาจ อินทนิเวศ

1.7 กลุ่มชาติพันธุ์ปืซู มีลักษณะของดนตรีที่นำมาใช้ในวัฒนธรรมของตนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ คือ ดนตรีที่ใช้สำหรับแห่ครัวตาน มีเครื่องดนตรีร่วมบรรเลง ได้แก่ กลองมาน 3 ตัว กลองตัด 1 ตัว โบียง 3 ตัว แฉงแลง 1 คู่ และโกโละ 2 คู่ บทเพลงที่ใช้บรรเลงไม่มีชื่อเรียก แต่จะเข้าใจกันเองตามจังหวะที่บรรเลง โดยแบ่งจังหวะการแห่ออกเป็น 3 จังหวะ ได้แก่ จังหวะช้า จังหวะกลาง และจังหวะเร็ว และวงเพลงขับร้องปืซู มีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบได้แก่ ซึง กรับ และกลองป่งโป่ง มีเพลงที่ได้รับความนิยม คือ เพลง ลาพีซ่าทอ (แปลว่า เพลงลาบพริก) และเพลง ผง หู้ บา ปี ซู (แปลว่า เพลงมาร้องเพลงปืซูกันเถะ)

1.8 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) เครื่องดนตรีที่ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการผ่อนคลาย ได้แก่ เตหน้ากู เปอหน้าเนต และซอเดร และ (2) การขับร้องเพลงฮือทา หรือ “ฮือทา” เป็นการร้องเพลงพื้นบ้านของคนปกากะญอที่มีเนื้อหาสอดแทรกวิถีการดำเนินชีวิต และคำสอนของปกากะญอ

1.9 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่พบในการเก็บข้อมูลได้ในครั้งนี้ คือ “เฮ่ง” เครื่องดนตรีประเภทแคนของม้ง แต่เดิมนั้น “เฮ่ง” เป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทการนำมาใช้ในพิธีกรรมอวมงคลเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้บทบาทของเฮ่งมีการปรับปรุง

บทเพลง และท่าทางการแสดงเพื่อนำมาใช้ในการแสดงทางวัฒนธรรมให้คนทั่วไปได้ชมมากยิ่งขึ้น ส่วนเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ นั้นไม่ปรากฏข้อมูล

1.10 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ ไม่นิยมนำดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานอวมงคล มีเฉพาะในงานประเพณีรื่นเริง เครื่องดนตรีที่ยังคงปรากฏอยู่ในสังคมวัฒนธรรมลาหู่ในจังหวัดเชียงราย เช่น นอ อ้าทา แลกาซู้ แจ๊ะโอ โปโลโก เค้วหมา แล้ง และเพลงขับร้อง “กาเหม่อเว”

1.11 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ มีบทบาทในด้านของงานรื่นเริง งานมงคล หรืองานเฉลิมฉลองของชุมชน การบรรเลงเครื่องดนตรีทุกชนิดจะมีองค์ประกอบร่วมกันคือจังหวะการแกว่งเท้าประกอบท่าทางเต้น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปะการแสดงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อ มีเครื่องดนตรีประจำกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อได้แก่ ซือป้อ ผู้หลู และหยื่อลู และเพลงขับร้องของลื้อ โมะกั่วกั่วตัว ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ลื้อได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เมื่อปี พ.ศ.2555

1.12 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า มีเครื่องดนตรีที่นำมาใช้ในกิจกรรมประเพณี วิถีชีวิต ได้แก่ ลาเจ ฉือลู่ ซะอ้อ พิปะ และบ่อฉ่อง นอกจากนี้ยังมีเพลงขับร้องอาข่า ทั้งแบบขับร้องเดี่ยวไม่มีดนตรีประกอบ และแบบขับร้องประกอบจังหวะร่วมกับเครื่องดนตรี บ่อฉ่อง

1.13 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์อัวเมี่ยน เป็นดนตรีในลักษณะดนตรีในประเพณี และพิธีกรรมสำคัญของชุมชน จึงทำให้เครื่องดนตรี และนักดนตรีของอัวเมี่ยนได้รับการเคารพนับถือว่าเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในสังคมวัฒนธรรมอัวเมี่ยนอีกด้วย ดนตรีของอัวเมี่ยนมีรูปแบบการบรรเลงเป็นวงดนตรี มีเครื่องดนตรีร่วมบรรเลง ได้แก่ ฟันติ (ปี่) อัวเมี่ยนโฌย (กลองสองหน้า) มั่ง (ฆ้อง) และฉ่าวเจ้ย (ฉาบ) จะบรรเลงเฉพาะงานพิธีกรรมเท่านั้น แต่หากต้องการจะนำไปใช้บรรเลงเพื่อความรื่นเริงจะตัดฟันต้ออกให้เหลือเฉพาะอัวเมี่ยนโฌย (กลองสองหน้า) มั่ง (ฆ้อง) และฉ่าวเจ้ย (ฉาบ) เท่านั้น

1.14 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเครื่องดนตรีชาติพันธุ์ขมุที่ใช้บรรเลงเพื่อผ่อนคลายทั่วไป ได้แก่ โล้ง ซัวร์ ไทร์ออล ปี้ เกิลตอง และคราบอ็อก นิยมนำมาบรรเลงร่วมกันเป็นกลุ่มเรียกชื่อว่า วง “กลิ่นเมลคอนเทก” นอกจากนี้มีเพลงขับร้อง เรียกว่า “เต๋ม” เป็นเพลงขับร้องที่มีเนื้อร้องอิสระ โดยต้องยึดทำนองหลัก เรียกว่า ทำนอง “เต๋ม”

1.15 ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ดาราอั้ง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

การวิเคราะห์ถึงทิศทางการปลูกจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชน ในท้องถิ่น ซึ่งปัญหาที่พบคือกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพ การณ์ในปัจจุบัน กล่าวคือ การสืบทอดความรู้ที่ผู้สอน (ปราชญ์ชุมชน, พ่อครูดนตรี ชาติพันธุ์) ที่ได้เรียนรู้มาจากในอดีตนั้น ส่วนมากเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากความสนใจ ด้วยตัวเอง เข้าไปฝึกฝนกับผู้รู้ หรือเครือข่าย โดยสภาพแวดล้อมในการฝึกฝนสามารถ ฝึกได้ทุกที่ ทุกเวลา มีความใกล้ชิด ได้เห็น และมีส่วนร่วมในบริบททางสังคมของชุมชน อย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามกับการเรียนรู้ในสมัยปัจจุบันที่เป็นการศึกษาในระบบ โรงเรียน เยาวชนเมื่ออายุถึงเกณฑ์ต้องเข้ารับการศึกษาในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง เมื่อ ศึกษาสูงขึ้น จึงทำให้มีการย้ายเข้าสู่สถานศึกษาในตัวเมืองอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ กรณีนี้ ถือเป็นจุดสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อย่างมาก ดังนั้นในส่วนนี้จึงควรมีการทำความเข้าใจซึ่งกันและกันและกันระหว่างครูผู้ถ่ายทอด ซึ่งอาจจะเข้าใจและยึดถือรูปแบบการสืบทอดแบบเดิมอยู่กับเยาวชนผู้เป็นกำลังสำคัญ ในการสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาในอนาคต ว่าควรมีจุดร่วมของการสร้างรูปแบบการ เรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และสิ่งแวดล้อมในสังคมวัฒนธรรมปัจจุบันอย่างไร

นอกจากความเข้าใจในการปรับปรุงรูปแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมแบบปัจจุบันแล้ว การพัฒนาการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ควรจะมีการพัฒนาควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาอย่างครบวงจร ดังนั้นในการเสนอแนะแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ ให้เยาวชน ครั้งนี้ จึงมีเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถานะของการสร้างจิตสำนึกรักษ์ ในวัฒนธรรมโดยรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ มีรายละเอียดกล่าวคือ

2.1 การส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เกิดความสมดุล และคุณภาพชีวิตที่ดี ถูกสุขลักษณะในการดำเนินชีวิต ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มนั้น ล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะ ตัวที่สามารถบ่งบอกความเป็นเผ่าพันธุ์ของตนเองได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องปัจจัย พื้นฐานในการดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองในด้านนี้อยู่แล้ว มีความงดงามที่ แฝงอยู่ โดยที่เจ้าของวัฒนธรรมมิได้ตระหนักถึงความสำคัญของความแตกต่างทาง วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น นั่นคือประเด็นปัญหาสำคัญ ดังนั้นแนวทางการส่งเสริมการสร้าง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ควรมีวิธีการในการยกระดับความสำคัญ โดยให้การศึกษาและ

สนับสนุนอย่างจริงจังทั้งในเชิงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ การนำความรู้พื้นฐานที่มีออกมาเป็นทางเลือก เช่น ประเพณีความเชื่อ กิจกรรมการเล่น การปลูกที่สนับสนุนต่อการเป็นวัสดุทำเครื่องดนตรี หรือเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างเป็นขั้นตอน โดยให้คนในชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าความสำคัญของสิ่งนั้นกระบวนการเหล่านี้จะช่วยสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” หรือภาษาอังกฤษใช้ว่า Resilience Quotient (RQ) ซึ่งเป็นสภาวะ ความมั่นคงทางจิตใจ มีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้าที่เข้ากระทบจิตใจได้ทางหนึ่ง

2.2 การส่งเสริมสภาพคล่องทางเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อให้เกิดการคงอยู่ของทรัพยากรบุคคลในชุมชน กรณีนี้เป็นความสัมพันธ์ด้านผลกระทบทางอ้อมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่ออยู่บ้าน (ชุมชน) ไม่สามารถที่จะหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ ก็จะต้องอพยพย้ายไปที่อื่น ๆ หรือเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อหางานทำ ในส่วนนี้ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ คนที่เป็นกำลังสำคัญหรือกลุ่มคนที่อยู่ในช่วงวัยทำงานจะออกจากชุมชนเข้าสู่ตัวเมือง หรือย้ายถิ่นฐาน (ต่างจังหวัด) เพื่อหางานทำ ดังนั้นจึงเกิดปัญหาขาดทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่จะสานต่อภูมิปัญญาความรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการลดลงของนักดนตรีในชุมชน บ้างขาดผู้มีความรู้ นักปฏิบัติ (นักดนตรี) บ้างมีผู้สนใจที่จะเรียนรู้ แต่ขาดครูสอน ดังนั้นแนวทางในการสร้างจิตสำนึกโดยการส่งเสริมสภาพคล่องทางเศรษฐกิจในชุมชน จึงอาจใช้แนวทางการส่งเสริมให้มีการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน อาวจิวิธีการการจัดให้มีตัวแทนสำหรับการรับงานแสดงทางวัฒนธรรมดนตรีในภายนอก โดยมีขั้นตอนตั้งแต่การจัดตั้งทีมงานสำหรับรับผิดชอบเรื่องฝึกซ้อม และการหาตลาดงานเพื่อแสดงทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน

2.3 การส่งเสริมกระบวนการทำวิจัยด้านวัฒนธรรม (ดนตรี) ในชุมชน การส่งเสริมกระบวนการทำวิจัยในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเห็นสภาพ ปัญหา แนวโน้มของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นแนวทางต้องมีการให้ความรู้ในการมองเห็น และเข้าใจถึงสภาพปัญหา ซึ่งส่วนนี้ถือเป็นวิธีการที่จะทำให้คนในชุมชนเกิดการหวงแหน และเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพมาก

2.4 การสนับสนุนการสร้างศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน กรณีนี้ถือเป็นประเด็นแนวทางที่ได้รับเสียงตอบรับจากประชาชนชาติพันธุ์เป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจุบันเริ่มมีขึ้นบ้างในบางชุมชน แต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุน และ

การดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม โดยมากเป็นการจัดทำขึ้นเองโดยกลุ่มคนในชุมชนที่
เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเองไว้ และใช้เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อ
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัด เชียงราย

จากการดำเนินการศึกษาเก็บข้อมูลที่ผ่านมามีทั้งข้อมูลด้านองค์ความรู้
และข้อมูลด้านแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักในวัฒนธรรมดนตรีของเยาวชนชาติพันธุ์
ซึ่งพบว่าปัญหาประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อการสร้างจิตสำนึกรักในวัฒนธรรมดนตรี
ชาติพันธุ์ คือ กระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน
ส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึกรักในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ ซึ่งในอนาคตอาจจะส่งผล
ต่อเนื่องถึงอัตราการลดลงและความคงอยู่ขององค์ความรู้ทางดนตรีของแต่ละกลุ่ม
ชาติพันธุ์ได้ ดังนั้นการดำเนินงานวิจัยในวัตถุประสงค์ขั้นที่ 3 จึงเป็นการหาคำตอบ
ร่วมกันในการศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์ที่เหมาะสม
กับสภาพการณ์ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของ
องค์ความรู้ เกิดความรัก ห่วงแหนภูมิปัญญา และต้องการอนุรักษ์องค์ความรู้
สืบทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการต่อยอดไปสู่การสร้างจิตสำนึกรัก
ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชนอย่างยั่งยืน

ทั้งนี้ในกระบวนการดำเนินการวิจัยจะเป็นการจัดกิจกรรมกระบวนการ
สืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงราย นั้น โดยให้ครูหรือ
ปราชญ์ผู้สอนดนตรีในชุมชนได้นำเอารูปแบบกระบวนการสืบทอดที่ปฏิบัติอยู่เดิม
ในชุมชน มาสาธิตให้กับเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ จากนั้นจึงร่วมกันพิจารณาถึง
ผลสัมฤทธิ์จากการใช้รูปแบบการสืบทอดที่ปฏิบัติอยู่ในแบบดั้งเดิม และข้อเสนอแนะที่
เกิดขึ้นจากเยาวชนผู้เรียนที่เข้าโครงการครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงรูปแบบ
การสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ในครั้งต่อไป โดยในการ
จัดกิจกรรมกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัด
เชียงรายครั้งนี้ ใช้เวลาดำเนินการเป็นเวลา 2 วัน 1 คืน มีเนื้อหาขั้นตอนการจัดกิจกรรม
ได้แก่ (1) กิจกรรมภาคการบรรยายเสริมสร้างความรู้ เป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจใน
ความสำคัญ และการเห็นคุณค่า ความสำคัญของวัฒนธรรม (2) กิจกรรมการสืบทอด

ภูมิปัญญาด้านดนตรีซึ่งเป็นกิจกรรมการศึกษารูปแบบกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์โดยเชิญตัวแทนจากทั้ง 17 กลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วม โดยมีการเตรียมความพร้อมของจุดมุ่งหมาย และทักษะที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนก่อนการจัดกิจกรรม (3) กิจกรรมการแสดงของผู้เรียน เป็นเวทีให้ผู้เรียนและผู้สอนได้แสดงความสามารถ เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และเสริมสร้างทักษะการแสดง และ (4) กิจกรรมการบรรเลงเครื่องดนตรีรวมวงร่วมกัน เป็นกิจกรรมการทดลองรวมวงที่หลากหลายเครื่องดนตรี หลากหลายจากแต่ละชาติพันธุ์มาบรรเลงร่วมกับ เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนได้แสดงความสามารถที่เกิดขึ้นอย่าอิสระ และเป็นการนำร่องเพื่อการต่อยอดการผสมผสานเครื่องดนตรีชาติพันธุ์ในอนาคต

ทั้งนี้ในส่วนของการดำเนินกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาทางดนตรีชาติพันธุ์ตามที่กำหนดไว้แล้วนั้น ผลการดำเนินงาน พบว่า มี 12 กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วม (กลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมเกิดปัญหาเรื่องเวลาที่ตรงกับกิจกรรมอื่น ๆ) รูปแบบกระบวนการสืบทอดที่ผู้สอนใช้เป็นรูปแบบปฏิบัติอยู่เดิมในชุมชน ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ นั้น มีรูปแบบลักษณะที่ใกล้เคียงคล้ายคลึงกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอสรุปรูปแบบกระบวนการสืบทอดที่ได้จากการผู้สอน โดยแบ่งกลุ่มตามรูปแบบลักษณะการสืบทอดออกเป็น 3 ลักษณะการสืบทอด ดังนี้

3.1 ลักษณะเน้นการจดจำการปฏิบัติ

ลักษณะการเน้นการจดจำการปฏิบัติ เป็นการสืบทอดโดยให้ผู้เรียนดูการเล่นของครูผู้สืบทอด จากนั้นให้ฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีครูคอยสังเกตพัฒนาการบรรเลง หากมีข้อสงสัยก็จะปรับแก้ หรือถามได้ตลอดเวลา กลุ่มครูดนตรีชาติพันธุ์ที่ใช้กระบวนการสืบทอดลักษณะนี้ได้แก่

ที่	ชาติพันธุ์/ ผู้สอน	ลักษณะ ดนตรี	รูปแบบ	จุดมุ่งหมาย	สื่อ	ผลสัมฤทธิ์	ข้อเสนอแนะ
1	ไตเขิน	ซิง/เพลงร้อง 12เดือน	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง และร้องเพลงได้ เขินได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมีโน้ต/ เนื้อเพลง ประกอบ
2	ปกากะญอ	เปอหน่าเนต	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
3	ปืซู	ซิง	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
4	ม้ง	เหม่ง	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
5	ลีซู	ปาลิผู้หลู	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
6	ลาหู่	นอ	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
7	ดราอั้ง	ดั่ง	เล่นให้ดู/ จดจำ	เพื่อให้บรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี พอสสมควร	ผู้เรียนทำได้ พอสสมควร	ควรมี โน้ตเพลง ประกอบ
8	ลัวะ	เครื่องดนตรี =สายตึง เพลงร้อง= เขาะ	ให้เด็ก ๆ ร้องตาม หากผิดให้ร้องใหม่/ การสอนสายตึง ใช้วิธีสาธิตให้เด็ก เล่นตาม	ให้ฝึกออกเสียง ภาษาลัวะได้ อย่างถูกต้อง	สายตึง/ การร้อง	ผู้เรียนทำได้ดี พอสสมควร	ต้องใช้เวลา ฝึกฝน มากกว่านี้

3.2 ลักษณะเน้นความเข้าใจพื้นฐานก่อน

กลุ่มที่สอง มีลักษณะเน้นอธิบายความเข้าใจขั้นพื้นฐานมาก่อน เช่น เรื่องการตั้งเสียง กายภาพเครื่องดนตรี กลุ่มนี้จะมีหนังสือเรียนประกอบด้วย

ที่	ชาติพันธุ์/ ผู้สอน	ลักษณะ ดนตรี	รูปแบบ	จุดมุ่งหมาย	สื่อ	ผลสัมฤทธิ์	ข้อเสนอแนะ
1	ไตลื้อ	ขลุ่ย	ไล่เสียง/ พื้นฐาน การจับเครื่องดนตรี ทักษะการ บรรเลง/ ทำนอง	เข้าใจพื้นฐาน เครื่องดนตรี สามารถบรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี	ผู้เรียนทำได้ดี	-
2	ไตยวน (กลุ่ม 1)	สะล้อ/ ขลุ่ย/ ซึ่ง เพลงปันฝ้าย	เทียบเสียง/ ไล่บันไดเสียง/ ทำความเข้าใจ การตั้งเสียงเครื่อง ดนตรี ลูก 3 และ ลูก 4	เข้าใจพื้นฐาน เครื่องดนตรี รู้จังหวะ สามารถบรรเลง เพลงได้	เครื่องดนตรี/ โน้ตเพลง	ผู้เรียนทำได้ ดีมาก	-
	กลุ่ม 2 รวม ไตยวน ไตยอง ไตใหญ่ ไตหย่า และขมุ	ซึง/ สะล้อ/ ดิ่ง/ฉาบ/ กลอง	เล่นให้ดู/สอนตาม หนังสือ/ เล่นตาม	เข้าใจพื้นฐาน เครื่องดนตรี รู้จังหวะ และสามารถ บรรเลงเพลงได้	เครื่องดนตรี/ โน้ตเพลง	ผู้เรียนทำได้ ดีมาก	-
	กลุ่ม 3 รวม ไตยวน ไตยอง ไตใหญ่ ไตหย่า และอิวเมียน	สะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย เพลงล่องแมงปง	สอนเทียบเสียง จากขลุ่ย/เล่นให้ดู จากนั้นเล่นพร้อม กันโดยดูโน้ต ประกอบ	สามารถเล่น เข้าวง และ แสดงได้	เครื่องดนตรี/ โน้ตเพลง	ผู้เรียนทำได้ดี	ควรมีโน้ต เพลงให้ อย่างเพียงพอ ครบทุกคน

3.3 ลักษณะเน้นเข้าใจความหมายของเพลงก่อนปฏิบัติ

กลุ่มลักษณะที่สามนี้จะเน้นการสร้างทำความเข้าใจของเพลงมาก่อน การปฏิบัติ ผู้สอนจะเล่าเรื่อง ประสบการณ์ให้ผู้เรียนฟัง พร้อมกับการบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบจนจบ ภายหลังจากนั้นจึงจะให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนกันเอง และผู้สอนจะคอยสังเกตดูอีกครั้งหนึ่ง

ที่	ชาติพันธุ์/ ผู้สอน	ลักษณะ ดนตรี	รูปแบบ	จุดมุ่งหมาย	สื่อ	ผลสัมฤทธิ์	ข้อเสนอแนะ
1	อาข่า	ลาเจ้	สาธิต อธิบาย ความหมาย/ การ ใช้เครื่องดนตรี/ หากไม่เข้าใจหรือ เล่นผิดทำให้ซ้ำ	เพื่อให้เล่น เครื่องดนตรี ประกอบการ เต้นรำได้	เครื่องดนตรี	ผู้เรียนทำได้ พอสมควร	สอนให้ช้าลง และควรมี เวลาฝึกฝน นานกว่านี้
2	อีสาน ครูอภิชาติ จันทร์วิชัย (ครูเล่าเซ่ง)	พิณ/ แคน/ โหวด	สอนเทียบเสียง จากแคน โหวด (E) /เล่นให้ฟัง อธิบายเครื่องดนตรี/ วิธีการเล่น เน้น สอนแคนเริ่มจาก การเป่าให้ได้เสียง ตามต้องการ จาก นั้นไล่บันไดเสียง และดับเท้าประกอบ จังหวะ	สามารถแสดง ออกงานรื่นเริงได้	เครื่องดนตรี/ โน้ตเพลง	ผู้เรียนทำได้	ควรมี โน้ตเพลง ให้ดู ประกอบ ครบทุกคน/ ให้ฝึกซ้อมมา ก่อนหน้า และมีเวลา มากกว่านี้

ผลการประเมินการดำเนินกิจกรรมกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา
ด้านดนตรีชาติพันธุ์โดยใช้แบบสอบถาม จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คำร้อยละ
แบ่งประเด็นการประเมิน ได้แก่ ด้านข้อมูลทั่วไป ด้านกระบวนการสืบทอด ด้านปัจจัย
โดยรอบ ด้านจิตสำนึกความรู้สึกที่เกิดขึ้น/ผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม และด้าน
ภาพรวมของการจัดกิจกรรมกระบวนการสืบทอด โดยสรุปข้อมูลภาพรวมของผู้เข้าร่วม
กิจกรรมมีความพึงพอใจโดยรวมต่อการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ แยกตามระดับความ
พึงพอใจมากที่สุด ร้อยละ 67.50 ค่อนข้างพอใจ ร้อยละ 20 และปานกลาง ร้อยละ
12.50

ทั้งนี้การจัดรูปแบบกระบวนการสืบทอดดนตรีเหมาะสม และ
ทันสมัยต่อสถานการณ์แวดล้อมในปัจจุบัน นั้น พบว่า กระบวนการแบบเดิมนั้น
มีความเหมาะสมในระดับหนึ่งแต่ควรต้องมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าไป
ซึ่งแต่ละกระบวนการควรมีการดำเนินการอย่างเป็นลำดับขั้นตอนของการสืบทอด
ภูมิปัญญา ดังนี้ (1) ลักษณะการเน้นการจดจำการปฏิบัติ เป็นการสืบทอดโดยให้ผู้เรียน
ดูการเล่นของครูผู้สืบทอด จากนั้นให้ฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้สืบทอด (ครู) ควรมี
โน้ตเพลง หรือเอกสารประกอบการสืบทอดด้วยเพื่อจกทำให้เห็นภาพและจดจำได้ง่าย
มากขึ้น ทั้งเมื่อหมดเวลาการเรียนแล้ว สามารถนำมาทบทวนได้เสมอ (2) ลักษณะเน้น
อธิบายความเข้าใจขั้นพื้นฐานมาก่อน เช่น เรื่องการตั้งเสียง กายภาพเครื่องดนตรี

กลุ่มนี้จะมีหนังสือเรียนประกอบด้วย กลุ่มนี้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนออกมาได้เป็นอย่างดี และ (3) ลักษณะเน้นการสร้างความเข้าใจจากการเล่าเรื่อง ความหมายของเพลงมาก่อน การฝึกปฏิบัติ ลักษณะนี้มีข้อเสนอแนะว่า สัณฐานการสอนของครู ต้องพิจารณาถึงความ สามารถในการรับรู้ของผู้เรียนบางคนช้า บางคนเร็ว ดังนั้นการสอนของครูจึงควรมีการจัดเวลา มากกว่าปกติ และครู สอนให้ช้าลง และควรมีเวลาฝึกฝนนานกว่านี้ และควรมี เอกสารประกอบการสอน

โดยสรุปแล้ว กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงรายที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เกิดความเข้าใจในคุณค่าขององค์ความรู้ เกิดความรัก ห่วงแหนภูมิปัญญา และต้องการอนุรักษ์องค์ความรู้สืบทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไป นั้น

ผู้สอนควรที่จะสร้างความเข้าใจความหมายของเพลงมาก่อนการ ฝึกปฏิบัติด้วยวิธีการสอนแบบเล่าเรื่อง มีการอธิบายทำความเข้าใจพื้นฐานเรื่อง การตั้งเสียง กายภาพเครื่องดนตรี และควรมีโน้ตเพลง หรือเอกสารประกอบการสืบทอด ด้วยเพื่อจกทำให้เห็นภาพและจดจำได้ง่ายมากขึ้น ทั้งเมื่อหมดเวลาการเรียนแล้ว สามารถนำมาทบทวนได้เสมอ และสัณฐานการสอนของครู ต้องพิจารณาถึงทักษะ ความสามารถ ความจำในการรับรู้ของผู้เรียนด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการต่อยอดไปสู่ การสร้างจิตสำนึกรักในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2 ประชาชนชุมชนกำลังถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์รุ่นเยาวชน ผ่านในกิจกรรม กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงราย
ที่มา : งามอาจ อินทนิเวศ

ภาพที่ 3 บรรยายาศักิจกรรมกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์
สู่เยาวชนในจังหวัดเชียงราย
ที่มา : องอาจ อินทนิเวศ

ภาพที่ 4 เยาวชน (อาซ่า) ที่เข้าร่วมโครงการออกมาแสดงผลงานบทเพลง
ที่บรรเลงด้วย ลาเจ้
ที่มา : องอาจ อินทนิเวศ

สรุปผลและอภิปรายผล

การศึกษาวិเคราะห์ห้วงค์ความรู้ภูมิปัญญาดนตรีของ 17 กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ถือได้ว่าการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาดนตรีชาติพันธุ์ในพื้นที่ครอบคลุมทุกชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างลึกซึ้ง ข้อมูลด้านแนวทางการสร้างจิตสำนึกรักและกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นข้อมูลที่ได้จริงจากพื้นที่ มีการศึกษาในเชิงปฏิบัติการร่วมกันทั้งกลุ่มคณะวิจัย กลุ่มดำเนินการ และกลุ่มเข้าปฏิบัติการ จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง ส่งผลให้ภายหลังจากการดำเนินโครงการมีความตื่นตัวต่อการเก็บรวบรวมภูมิปัญญา ความรู้ และการสืบทอดดนตรี อีกทั้งการได้รับความสนใจและการส่งเสริมจากกลุ่มคนในพื้นที่มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5 วงกลองกันยาว ไตใหญ่
ที่มา : องอาจ อินทนิเวศ

แนวทางการสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์ให้กับเยาวชนด้านการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เกิดความสมดุล และคุณภาพชีวิตที่ดี ถูกสุขลักษณะในการดำเนินชีวิต ผู้วิจัยเห็นว่าการส่งเสริมการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยสร้างจิตสำนึกรักษ์ในวัฒนธรรมดนตรี และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี หรือกล่าวได้ว่า เมื่อเยาวชนเข้าใจความสำคัญ และเล็งเห็นคุณค่าที่แฝงในชีวิตประจำวันของตนเองแล้ว การที่จะเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านอื่น ๆ จะไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป ด้านการส่งเสริมสภาพคล่องทางเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อให้เกิดการคงอยู่ของทรัพยากรบุคคลในชุมชน กรณีนี้เป็นความสัมพันธ์ด้านผลกระทบทางอ้อมซึ่งกันและกัน ประเด็นนี้ผู้วิจัยคิดว่า หากสภาพคล่องทางเศรษฐกิจในชุมชนเป็นไปด้วยดี ผลผลิตทางการเกษตร ของป่า ได้ราคาที่เหมาะสมควรแก่การยังชีพ ก็จะช่วยลดปัญหาการย้ายออกจากถิ่นฐานเข้าสู่ตัวเมืองได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อคนท้องถิ่นอยู่ในชุมชนมากขึ้น ความเข้าใจในวัฒนธรรม และการจัดกิจกรรมประเพณีในชุมชนก็จะมีอย่างต่อเนื่อง และเกิดความใส่ใจต่อประเพณีวัฒนธรรมของตน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความตระหนัก รักในประเพณีวัฒนธรรมของตนเองมากยิ่งขึ้นไป สอดคล้องกับในแสดงความคิดเห็นของปราชญ์ชุมชนอาข่า (Jabee, interview, March 25th 2017) ที่กล่าวว่า การเรียนหนังสือให้เข้าไปเรียนที่โรงเรียน แต่การเรียนวัฒนธรรมต้องเรียนในชุมชนถึงจะเข้าใจอย่างแท้จริง ด้านการส่งเสริมกระบวนการทำวิจัยด้านวัฒนธรรม (ดนตรี) ในชุมชน การส่งเสริมกระบวนการทำวิจัย

ในชุมชน จะทำให้คนในชุมชนได้เห็นสภาพ ปัญหา ทิศทาง แนวโน้มของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ในส่วนนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าเป็นความตื่นตัวในเชิงวิชาการด้านดนตรี และเข้าไปในพื้นที่ชุมชนอย่างแท้จริง การที่ชุมชนได้เห็น ได้มีส่วนร่วม เกิดความเข้าใจ ได้เห็นองค์ความรู้ที่แฝงอยู่ในชุมชน เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกทำให้เห็นเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของความรู้ นั้น และมีจิตสำนึกรักษ์ในภูมิปัญญาองค์ความรู้ แล้วจะค้นหาแนวทางวิธีการสืบทอดความรู้ นั้น ๆ สืบต่อไป ด้านการสนับสนุน การสร้างศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน กรณีนี้ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม อาจจะแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน และศูนย์การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมในระดับพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นระดับอำเภอ หรือระดับจังหวัด ตามแต่งบประมาณหรือความร่วมมือกับหน่วยงานที่สนับสนุน การดำเนินทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในชุมชน หรือในพื้นที่ นั้น นอกจากจะเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลทั้งข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ข้อมูลประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่ หรือแผนพัฒนางานด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ หรือสิ่งของ เครื่องดนตรี เครื่องใช้ที่อาจอยู่ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์แล้ว ยังควรเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิต กล่าวคือ เป็นแหล่งศูนย์รวมของคนในชุมชนได้ศึกษาความรู้ สืบทอด ถ่ายทอด หรือจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังอาจเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่มาจากการเปิดศูนย์การเรียนรู้ที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ทั้งยังสามารถสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง เป็นการดึงคนเข้าพื้นที่ และรักษาความรู้ให้อยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนอีกทางหนึ่ง ส่วนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในระดับจังหวัด อาจจะอยู่ในรูปแบบความร่วมมือกับสถานศึกษา ได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยดึงเอาปราชญ์ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม มีการจัดหลักสูตรระยะสั้น หรือระยะยาว มีนันทนาการ มีข้อมูลการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรม (ดนตรี) หรือประเพณี พิธีกรรมในเชิงลึก

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีชาติพันธุ์สู่เยาวชนในจังหวัด เชียงราย พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงใช้กระบวนการสืบทอดดนตรีแบบเล่นให้ดูแล้วจดจำ จากนั้นให้ฝึกซ้อม แล้วเล่นให้ดูอีกครั้งเพื่อปรับแก้ไข กระบวนการสอนนี้เป็นรูปแบบการสอนที่ใช้มาแต่เดิม เพียงแต่จำกัดระยะเวลาในการสืบทอดให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมเท่านั้น ทั้งนี้บางกลุ่มก็มีพัฒนาการด้านการสอนที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงขออภิปรายผลถึงรูปแบบการสอนที่ปรากฏในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ จำนวน 3 รูปแบบ

กล่าวคือ (1) ลักษณะเน้นการจดจำการปฏิบัติ เป็นการสืบทอดในลักษณะแบบดั้งเดิม ให้ผู้เรียนศึกษาสังเกตด้วยตนเอง เป็นการสอนแบบเรียบง่าย เป็นเร็ว แต่ต้องอาศัยความมุ่งมั่นในการฝึกฝนมาก บทเพลงที่ได้จากการสืบทอดลักษณะนี้อาจมีความผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่โครงหลักของเพลงยังอยู่ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ากระบวนการสืบทอดลักษณะเช่นนี้มีข้อดีคือ จะทำให้ผู้เรียนเล่นเป็นได้เร็ว แต่ในระยะยาวหากไม่สนใจอาจจะหลงลืม ส่งผลให้ปฏิบัติไม่ถูกต้องนัก ลักษณะการสืบทอดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสอนทักษะปฏิบัติของเดฟ (Dave's Instructional Model for Psychomotor Domain) โดย ทิศนา ขัมมณี (Khammani, T., 2013: 245-247) ได้สรุปและจัดลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ด้านทักษะปฏิบัติไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่ การเลียนแบบ การลงมือทำตามคำสั่ง การกระทำอย่างถูกต้องแม่นยำ การแสดง และการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ เมื่อดำเนินการตามแนวทางกระบวนการของเดฟ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้คือผู้เรียนสามารถปฏิบัติ หรือกระทำอย่างถูกต้องแม่นยำ และชำนาญ ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนตามรูปแบบของเดฟ กล่าวคือ ผู้เรียนจะเกิดพัฒนาการทางด้านทักษะการปฏิบัติ จนสามารถกระทำได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ (2) ลักษณะเน้นความเข้าใจพื้นฐานก่อนกระบวนการสืบทอดในลักษณะนี้ เป็นกลุ่มผู้สอนที่มีสื่อการสอน (หนังสือ) ที่ผ่านการวิเคราะห์มาเรียบร้อยแล้ว และสามารถบรรเลงร่วมกันเป็นวง ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการสอนที่มีการเทียบเสียงก่อนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในระบบเสียงเครื่องดนตรี และสามารถเล่นตามโน้ตเพลงที่กำหนดไว้ได้ แนวคิดของกระบวนการสืบทอดลักษณะนี้จะเน้นความเข้าใจในทฤษฎีดนตรีมาก่อนจากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นปฏิบัติ โดยจะมีหนังสือแบบเรียนควบคู่ประกอบการสืบทอดพร้อมกันไปเสมอ ข้อสังเกตอีกประการ กล่าวคือ กลุ่มเครื่องดนตรีที่ใช้กระบวนการสืบทอดลักษณะนี้ เป็นกลุ่มเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือที่ใช้ทั่วไปในสถานศึกษา บทเพลงที่ใช้มีความคุ้นเคยมาพอสมควร ดังนั้น การดูโน้ตเพลงแล้วบรรเลงตาม หรือ Sight Reading พร้อมกันไปด้วยนั้น จึงสามารถปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว และ (3) ลักษณะเน้นการเข้าใจความหมายของเพลงก่อนการปฏิบัติเครื่องดนตรี กระบวนการสืบทอดลักษณะนี้ เป็นกระบวนการสืบทอดแบบที่พัฒนามาจากแบบที่ 1 คือ เน้นการจดจำ การปฏิบัติ แต่จะเพิ่มกระบวนการสร้างความเข้าใจในความหมายที่แฝงอยู่ในบทเพลง ซึ่งมีอยู่ในบางเฉพาะประเภทดนตรีเท่านั้น ลักษณะการสืบทอดเช่นนี้เหมาะสมกับดนตรี หรือบทเพลงที่มีความหมายแฝงหรือบทเพลงที่เป็นการสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกหรือดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม

ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ ดังนั้นหากบทเพลงทั่วไปก็อาจจะใช้กระบวนการสืบทอดในลักษณะที่ 1 ได้ ข้อสังเกตเพิ่มเติมจากกระบวนการสืบทอดลักษณะนี้ ผู้เรียนกับผู้สอน จะมีความเข้าใจ สนับสนุนกันมากกว่าปกติ เนื่องจากการพูดคุยเล่าเรื่องราวตำนานของเพลง ยิ่งหากผู้สอนเป็นผู้มีอารมณ์ขัน ก็จะช่วยสร้างบรรยากาศการสืบทอดดนตรีให้มีความสุข สนุกสนานไม่เบื่อหน่ายได้เป็นอย่างดี

ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมสืบทอด พบว่า ชุมชนพื้นที่ต่าง ๆ เกิดความตื่นตัวต่อการให้ความสำคัญในเรื่องการเก็บรวบรวมภูมิปัญญาความรู้ที่ปรากฏในพื้นที่ โดยวัดจากการสังเกตกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงราย มีการจัดงานทางวัฒนธรรมมากขึ้น เช่น การแสดงสินค้าภูมิปัญญาจากชาติพันธุ์ การนำลายผ้ามาดัดแปลงในรูปแบบชุดที่ทันสมัย การส่งเสริมรายได้จากธุรกิจกาแฟที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และวงดนตรีชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการทำงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนทำให้เห็นแนวทางการต่อยอด และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการศึกษาครั้งนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะต่อวงวิชาการ ผู้สนใจ และผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบดนตรีของแต่ละชาติพันธุ์ของเชียงรายกับพื้นที่อื่น ๆ เช่น ดนตรีของม้งเชียงราย กับม้งเชียงใหม่ ดนตรีไตใหญ่เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาเรื่องเพลงของกลุ่มชาติพันธุ์ในเชิงลึก และหลากหลายพื้นที่
3. สามารถนำรูปแบบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ไปขยายผลใช้กับพื้นที่อื่นๆ หรือดนตรีของกลุ่มคนอื่น ๆ ได้

เอกสารอ้างอิง

- Inthaniwet, O. (2014, January-February). Musical Wisdom of Tai Kheun, Tai Lue, Lahu in Bandu Municipality in Chiang Rai Province. **Area Based Development Research Journal**. 6(3): 107-122.
- Inthaniwet, O. (2019, January-June). Music of Tai Ya Ethnic Group in Chiang Rai Province. **Rangsit Music Journal**. 14(1): 128-143.
- Jabee, A. Master at Old Samakee Community in Chiang Rai province. interview, March 25th 2017.
- Khammani, T. (2013). **Principle of Teaching**. (edited 17th). Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Maneetong, M. (2014). The Knowledge Transfer of “Salor Sor Sueng” band of Local music band. **Journal of Social Academic**. 7(1): 27-42.
- Nakpee, N. (2012). **Music in the Ceremonies of the Mien People from Khlong Lan District, Kamphaeng Phet Province, Thailand**. Thesis, M.A. (Music). Nakhonpathom: Mahidol University. Photocopied.
- Nesusin, S. (2012). **Khaen Mouth Organ of the Tai Ethnic Groups in Mekong River Basin: Origin, Diffusion and Guideline for Transmission and Development**. Disseration, Ph.D. (Music). Mahasarakham: Mahasarakham University. Photocopied.
- Nuamsamlee, K. (2009). **A Study of Akha Music at Bansaenchareon Wawee Subdistrict, Mae-Suay District, ChiangraiProvince**. Thesis, M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Srinakharinwirot University. Photocopied.
- Thongkum, C., Inthaniwet, O. Phanapongpaisan, A. (2014, March-April). Local Music and Being Learning Resource of Nan Province. **Area Based Development Research Journal**. 6(4): 94-109.